

POSTUPAK ZA PROGLAŠENJE ŽENIDABA NEVALJANIMA

Mons. Đuro PUKEC

Apostolska konstitucija Sv. Oca Ivaņa Pavla II. *Sacrae disciplinae leges* (Zakoni svete discipline) od 25. siječnja 1983. godine, kojom je najavio stupanje na snagu novog kodeksa kanonskog prava, počinje riječima. „Zakone svete discipline Katolička je Crkva tijekom stoljeća reformirala i obnavljala čuvajući uvijek vjernost Božanskom Utemeljitelju, te da se oni prikladno usklade sa spasiteljskim poslanjem koje joj je povjereno.”

Po tim riječima, reforme i obnove kanonskog prava jesu stvarnost prisutna u životu Crkve ne samo u prošlosti nego i u ovom našem vremenu. Među ostalim sadržajima crkveni zakonik ima posebna poglavlja koja su posvećena ženidbi, kao i svemu onomu što je s njome povezano, ili iz nje izvire.

Novi kodeks koji je stupio na snagu 27. studenoga 1983. godine donosi reformirano i obnovljeno ženidbeno pravo u prvom dijelu četvrte knjige Kodeksa od kanona 1055. do kanona 1165. U posljednjoj, sedmoj knjizi Kodeksa, u trećem dijelu, nalazimo poglavlje pod naslovom – *De quibusdam processibus specialibus* – o nekim posebnim postupcima, među kojima se na prvom mjestu nalazi predmet – *De processibus matrimonialibus* – o ženidbenim postupcima. Materija tih postupaka obuhvaća kanone od 1671. do 1707. uključujući i poglavlja o rastavi supruga te postupak za dispenu *super rato et non consummato matrimonio* i poglavlje o proglašenju mrtvim jednog od supruga.

Zadatak je ovog prikaza da iznese nove zakonske propise o postupku za proglašenje ženidbe nevaljanom, kako ih donosi novi kodeks, a kojih se trebaju držati svi oni koji su za tu stvar zainteresirani, napose crkveni ženidbeni sudovi, odnosno osobe koje u tim ustanovama rade. Nema sumnje da materija koju tretira spomenuti dio Kodeksa interesira ne samo supruge koji se nalaze u teškoj situaciji rasta ve već i svećenike dušobrižnike kojima se vjernici obraćaju da pitanje neuspjelih ženidbe pokušaju riješiti postupkom proglašenja ženidbe nevaljanom ako za to postoje kanonski razlozi.

Nadam se da će tim potrebama nešto doprinijeti i ovaj kratki koreferat koji je uključen u našem tečaju u temu: Novo u ženidbenom pravu.

Uvodna napomena:

Kako na ovogodišnjem tečaju nije bilo moguće uvrstiti materiju o vrstama si dova u novom kodeksu kao ni sam tijek redovnog sudskog postupka, a postupa

o proglašenju ženidaba nevaljanima to pretpostavlja. Samo ukratko nekoliko napomena:

I. Hijerarhija sudova u novom kodeksu:

1. Sveta Stolica, odnosno Sv. Otac – prima Sedes a nemine judicatur;
2. Sveta rimska rota kao redovni sud Sv. Oca za određene slučajeve;
3. Sudište Apostolske signature;
4. Sud prve instancije za svaku biskupiju;
5. Uz odobrenje Svete Stolice više biskupa jedne zemlje može osnovati jedan sud za svoje dijeceze i to sud prve instancije;
6. Sud druge instancije u metropoliji uz odobrenje Svete Stolice;
7. Biskupska konferencija može uz odobrenje Svete Stolice osnovati jedan ili više sudova druge instancije.

II. Suci prve instancije:

1. Sudski vikar – prije oficijal
2. Pomoćnik sudskog vikara – viceoficijal. Oni moraju uvijek biti svećenici!
3. Dijecezanski suci koji mogu biti ne samo svećenici nego uz odobrenje biskupske konferencije i laici
4. Branitelj ženidbene veze
5. Promotor iustitiae – Promicatelj pravde

III. Redovni sudski parnički postupak (kanoni 1501–1655.)

1. O pokretanju parnice:
 - podizanje tužbe
 - potraživanje sudskih spisa
 - upuštanje u parnicu
 - o tijeku parnice
 - o dokazivanju
2. O izjavama stranaka
 - dokazivanje ispravama
 - o naravi i vjerodostojnosti isprava
 - o podnošenju isprava
3. O dokazivanju svjedocima
 - tko može biti svjedok
 - o predvođenju i isključenju svjedoka
 - o preslušanju svjedoka
 - o vjerodostojnosti svjedoka
4. O stručnjacima
5. O dokazivanju sudskim očevidom
6. O predmnjevama
 - o dodatnim pitanjima
 - o odsutnim strankama
 - o sudjelovanju trećega u parnici
7. Objavljivanje postupka
 - zaključenje dokaznog postupka
 - rasprava o parnici

8. O presudi
 - o prizivu
 - o traženju poništenja presude
 - o izvršenju presude
 - o parničkim troškovima

U ovom prikazu zanima nas ono što je obuhvaćeno u novom kodeksu u već spomenutoj VII. knjizi i njezinu trećem dijelu u Zakoniku, a razradeno je u prvoj glavi pod naslovom – *De causis ad matrimonii nullitatem declarandam* – O uzrocima proglašenja ženidbe nevaljanom.

Čitava glava podijeljena je na sedam članaka i sadrži kanone od 1671. do 1691.

Član 1. ima tri kanona (1671–1673.), a govori o nadležnom sudu – *De foro competenti*. U tom članu novost važna za sudski ženidbeni postupak jest nadležnost suda za one slučajeve koji nisu pridržani Svetoj Stolici. Kanon 1673. glasi: „U slučajevima nevaljane ženidbe koji nisu pridržani Svetoj Stolici, nadležni su:

1. sud onog mjesta u kojem je ženidba sklopljena;
2. sud u čijem mjestu tužena stranka ima pravo ili nepravo boravište;
3. sud onog mjesta u kojem tužitelj ima boravište, ukoliko obje stranke borave na području iste biskupske konferencije, a sudski namjesnik (*Vicarius iudicialis*) po saslušanju tužene stranke to dopusti;

4. sud onog mjesta u kojem se treba sakupiti većina dokaza, ukoliko na to pristane sudski namjesnik tužene stranke koju treba prije upitati ima li što izuzeti.”

Član 2. sadrži samo dva kanona: 1674. i 1675, a govori o pravu napada na ženidbu – *De iure impugnandi matrimonium*. Tim se pravom mogu poslužiti supružnici i promicatelj pravde (*promotor iustitiae*) kad je nevaljanost razglašena a ženidba se ne može ukrijepiti. Treba upozoriti na kanon 1675, § 2. koji se poziva na kanon 1518, a govori o smrti jedne od stranaka za vrijeme same parnice ili o nekoj bitnoj promjeni kod stranke pa kaže ovako: 1. Ako dokazni postupak nije dovršen, parnica se prekida dok je baštinik ili pokojnikov nasljednik ne obnovi. Br. 2. Ako je pak postupak (dokazni) dovršen, sudac mora nastaviti dalje, pozvavši zastupnika ako ga ima, inače poziva pokojnikova baštinika ili nasljednika.

Član 3. ima također samo dva kanona i to: 1676. i 1677, a govori o dužnostima sudaca – *De officio iudicum*. Novi kodeks ozbiljno upozorava suca neka nastoji svim sredstvima djelovati na stranke da ženidbu saniraju ili da obnove životno zajedništvo. Petnaest dana nakon primanja tužbe sudac će u roku od 10 dana obavijestiti stranke o sporu, a 10 dana nakon obavijesti proglasiti će parnicu započetom.

Pozivi se šalju kao i u svakom drugom sudskom kanonskom postupku po propisima kanona 1508.

Član 4. govori o ispitivanjima – *De probationibus*, i sadrži tri kanona (1678–1680.). Kad se radi o impotenciji ili o nedostatku privole zbog neke duševne bolesti, sudac će zatražiti mišljenje jednog ili više stručnjaka.

Član 5. posvećen je presudi i prizivu – *De sententia et appellatione* – a sadrži pet kanona (1681–1685.). Četiri od spomenutih pet kanona ovog člana uzeti su iz starog kodeksa, a jedan je kanon posve nov (1683.), a glasi: „Ako se u prizivu otkrije novi razlog nevaljanosti ženidbe, sud može kao i u prvom stupnju parnice prihvatiti razlog i o njemu suditi.”

Bit će korisno napomenuti i propis kanona 1682. § 2. koji traži da se prije objavljivanja presude o nevaljanosti ženidbe i presuda i prizivi, ako ih ima, te ostali sudski spisi, u roku od 20 dana prije objavljivanja presude dostave po službenoj dužnosti prizivnom sudu.

Član 6. govori o dokaznom postupku – De processu documentalī, i obuhvaća tri kanona kao i prijašnji kodeks koji je istu materiju razradio u kanonima 1990–1992. U tim se kanonima govori zapravo o postupku sudskog vikara koji će na temelju tužbe, a to može učiniti i od njega imenovani sudac, izostavivši redovan sudski postupak pozvati stranke i uz sudjelovanje branitelja ženidbene veze donijeti presudu o nevaljanosti ženidbe kad su dokumenti bez prigovora i proturječja, a nevaljanost je očita. To dolazi do izražaja u dva slučaja: kad od ženidbene zapreke ili od propisane forme nije dan oprost ili ako nije bilo valjanog ovlaštenja od strane nadležnog poglavara.

U ovoj stvari branitelj ženidbene veze, kako je to bilo i u starom kodeksu, ako razborito sudi da zapreke nisu sigurne, poštivajući kanon 1686. ima pravo da se prizove na suce drugostepenog suda, koji će saslušati stranke te uz sudjelovanje branitelja ženidbene veze potvrditi odluku ili odrediti da se parnica vodi redovnim sudskim postupkom i to na prvostepenom sudu.

Član 7. donosi opće norme – Normae generales, a ima tri kanona koji su posve novi; u starom ih Kodeksu nije bilo. U tim je normama određeno da parničke stranke treba upozoriti na dužnosti koje imaju jedna prema drugoj i prema djeci kojoj treba osigurati odgoj.

Kanon 1689. glasi: „U presudi treba stranke upozoriti na moralne i građanske dužnosti koje treba ispuniti s obzirom na obaveze jedne stranke prema drugoj, kao i na obaveze prema djeci kojoj treba osigurati odgoj i uzdržavanje.”

Kanon 1690. glasi: „Parnice za proglašenje ženidaba nevaljanima ne mogu se voditi usmenim postupkom.” Razlog je ove odredbe sigurno u tome da se istakne važnost kršćanske ženidbe kao i njezine posljedice ne samo u osobnim pitanjima nego i na pravnom području.

Konačno u kanonu 1691. nalazimo odredbe kojih se treba pridržavati ženidbeni sud kad vodi postupak o proglašenju ženidbe nevaljanom. Spomenuti kanon govori slijedeće: „U svemu onome što se odnosi na postupak treba primijeniti, osim ako sama narav stvari traži drugo, opće kanone o sudovima kao i o redovitom sudskom postupku, uvažavajući posebne propise o parnicama u kojima se radi o položaju nekih osoba ili se odnose na opće dobro.”

Ako usporedimo ove propise o postupku za proglašenje ženidaba nevaljanima kako su izneseni u novom Kodeksu, a ukratko su izloženi u izloženom prikazu, s propisima starog Kodeksa iz 1917. godine, onda je vidljivo da novi Kodeks preuzima veći dio starih odredaba, a donosi samo 7 novih kanona.

Među tim novim kanonima nalazi se kanon 1676. i 1677, a oni propisuju službu sudaca i službu ostalih sudskih službenika, što u dosadašnjem Kodeksu nije bilo precizirano. Novi je kanon i 1678, a donosi propis o ispitivanjima na sudu kod kojih ima pravo prisustvovati branitelj ženidbenog veza kao i promicatelj pravde. Oni imaju po toj odredbi pravo razgledati sudske spise i dokaze iako oni još nisu javno dani na uvid.

Novi je kanon i 1683. koji predviđa mogućnost da se u prizivnom postupku, ako se otkrije novi razlog za proglašenje ženidbe nevaljanom, pokrene novi postupak. Kanon glasi: „Ako se u prizivu otkrije novi razlog nevaljanosti ženidbe, sud može kao i u prvom stupnju parnice razlog prihvatiti i o njemu donijeti svoje mišljenje.” Ovime je sada pružena mogućnost da se razlozi nevaljanosti potpunije izlože i prosude.

Pri kraju ovog dijela kanonskih propisa nalaze se već spomenuta tri nova kanona u općim normama čega u prijašnjem Kodeksu nije uopće bilo, a zapravo imaju pastoralno-praktični cilj.

Smatram korisnim navesti pregled propisa starog Kodeksa o ženidbenim parnicama koji su se nalazili u kanonima od 1960. do 1992. a u četvrtoj knjizi Kodeksa u odsjeku a trećem odsječku. U članu prvom bile su spomenute tri vrste parnica. Zatim: nadležno sudište, pa nadležnost Crkve i države, onda nadležnost pojedinih crkvenih sudova, te nastojanja prije podizanja parnice.

Drugi je član govorio o uspostavi sudova, zatim o sucu istražitelju te o branitelju ženidbenog veza i njegovim dužnostima i pravima.

Treći je član govorio o pravu tuženja ženidbe i traženja oprosta od nedovršene ženidbe.

U četvrtom članu nalazili su se propisi o dokazivanju. U prvoj točki radilo se o svjedocima, o njihovoj sposobnosti i o svjedocima sedme ruke. Druga točka istoga člana govorila je o tjelesnom pregledu, zatim kad je on potreban, tko ga može obaviti, pa o izvještaju stručnjaka i kada je sve potrebno mišljenje stručnjaka.

Peti član bio je posvećen objavi postupka, zatim o zaključenju dokaznog postupka i o presudi. Tu je također bila mogućnost preslušanja novih i starih svjedoka, pa pravo branitelja ženidbene veze i mogućnost prijave Svetoj Stolici.

Šesti je član imao propise o prizivu, o prizivu nakon prve i druge presude, o upisu proglašenja nevaljane ženidbe u župne matice i o ponovnom podizanju parnice.

Konačno, sedmi je član govorio o iznimnim slučajevima i o kratkom postupku u nekadašnjih 7 slučajeva.

Za konkretni postupak u pastvi bit će za svećenika, kad se nađe suočen s nevaljanom ženidbom, najbolje da slučaj opiše i pošalje nadležnom crkvenom ženidbenom sudu koji će promotriti razloge nevaljanosti i dati sugestije kako sastaviti tužbu da se može pokrenuti redovan sudski postupak. Tako se uglavnom postupalo na nadbiskupskom ženidbenom sudu u Zagrebu, a jedan je od razloga bio u tome što nema advokata koji bi mogao strankama pomoći u podizanju tužbe i navođenju razloga nevaljanosti.

Kod primjene ovih kanonskih propisa novog kodeksa i dalje će se sudovi služiti direktivama motu proprija „Causas matrimoniales” što ga je izdao papa Pavao VI. dana 28. ožujka 1971. godine, a dobrim dijelom instrukcijom Svete kongregacije za sakramente „Provida Mater” od 15. kolovoza 1936. godine.

Za praktični postupak sve dok ne budu primljene nove smjernice za postupak proglašenja ženidaba nevaljanim kao i za oprost od valjane ali neizvršene ženidbe,

te mogućnosti privilegija vjere, mogu nam poslužiti dokumenti Svete kongregacije za nauk vjere koji su bili objavljeni nakon Drugog vatikanskog koncila:

1. Razrješenje braka u korist vjere, od 6. prosinca 1973.
2. Impotencija koja brak čini nevaljano sklopljenim, od 13. svibnja 1977.
3. Oprost od svećeničkog celibata, od 14. listopada 1980.
4. Dekret o javnom slavljenju svete mise za druge pokojne kršćane, od 11. lipnja 1976.
5. O krštenju djece, od 20. listopada 1980.

Sve to možete naći u novoizdanoj knjizi „Šeper, II, građa za životopis”.

Na kraju ovog kratkog priopćenja ističem nadu i želju, čini mi se sviju nas, da nam Biskupska konferencija što prije donese konkretne upute na temelju spomenutih kanona kako da se postupa i na terenu i na sudovima naših dijeceza.

Literatura:

1. CIC iz 1917. godine;
2. CIC iz 1983. godine;
3. Dr Franjo Cvetan: Postupovno pravo u ženidbenim parnicama, (skripta), Zagreb, 1971;
4. I. Gordon: Documenta recentiora circa rem matrimonialem et processualem, Romae, 1972;
5. I. Gordon: Novus processus nullitatis matrimonii, iter cum adnotationibus, Romae, 1983;
6. Mario F. Pompeda: Diritto processuale nel nuovo Codice di diritto canonico: revisione o innovazione, Roma, 1983;
7. Zenon Grocholewski: Documenta recentiora circa rem matrimonialem et processualem cum notis bibliographicis et indicibus, volumen alterum, Romae, 1972;
8. Urbanus Navarrete SI: Quedam problemata actualia de matrimonio, ad usum privatum, Romae, 1972;
9. Francesco Bersini: Il nuovo diritto canonico matrimoniale, Elle di ci, Torino, 1983;
10. A. Curinaldi: Priručnik parbenog postupka kod crkvenih ženidbenih sudova, Split, 1930;
11. O. Ante Crnica: Priručnik kanonskoga prava katoličke Crkve, Zagreb, 1945.